

Yaşayan Ütopya: Fuggerei Yerleşimi

*

The Living Utopia: The Fuggerei Settlement

Ebru Yılmaz

Özet

Bu yazının amacı 1516 yılında yazılmış olan Thomas More'un "Utopia" adlı eseri ışığında kitapla aynı dönemde inşa edilmiş olan ve dünyanın ilk sosyal konutu olma iddiası içinde bulunan Augsburg kentindeki "Fuggerei" adlı yerleşimi ideal yaşam ve kent kavramları açısından tartışmaktır. Bu yerleşim alanının 500 yıldır kendi kuralları ve fiziksel koşulları içinde var olmaya devam etmesi, onu hem gerçek hem de ütöpic kılmaktadır. Bu örneğin seçilmesi, hem çağının düşüncesini biraz daha yakından kavramayı sağlayacak hem de mimarlık ve kent tarihi yazımında sıkça kullanılan örneklerin dışında bir yapıyı ütopya ve kent tartışması içine taşıyacaktır. Bu bağlamda yazı, ütopya kavramı ile birlikte 16. yüzyıl ekonomik ve sosyal yaşantısı, erken dönem kapitalist bilinç, Hristiyanlık ve Reformist anlayış, hayırseverlik ve bunun sonucunda yoksul konutlarının inşası gibi birbiri ile ilişkili bir dizi olguyu ele almaktadır.

Anahtar kelimeler: ütopya, 16.yüzyıl, konut, fuggerei, Thomas More

Abstract

The aim of this paper is to discuss the oldest social settlement in the world called "Fuggerei" in the city of Augsburg, in terms of the concepts ideal life and city, through the light of "Utopia" written by Thomas More in 1516 which also designates the period in which the construction of the settlement had taken place. The existence of this settlement for 500 years, under the same general rules and physical conditions, makes it both real and utopian. This example will both provide a close look on the ideas of its period and bring an uncommon example into discussion which focuses on utopia and the city. As a result, the paper correlates a number of facts like economy and social life in 16th century, early period of capitalist consciousness, Christianity and Reformist movement, philanthropy and the construction of the housing for the poor in addition to the concept of utopia.

Keywords: utopia, 16th century, housing, fuggerei, Thomas More

Ütopya kavramı mimarlık ve kent tarihi açısından değerlendirildiğinde ne yeni ne de eski bir kavram. Buna karşılık, mimarlık tarihinde özellikle 19. ve 20. yüzyıl ütopyelerinin ağırlıklı yer tuttuğu ve günümüz ütopyelerini açıklamakta sıklıkla referans verildiği gözlemlenir. 19. yüzyılda endüstrileşme ve kentsel gelişim eski kent dokusundan farklı, yeni örgütlenme biçimlerini, yeni sosyal yaşama düzenlerini ve yeni yapı çevre modellerini gündeme getirmekteydi. Ledoux, Robert Owen, Charles Fourier, Ebenezer Howard ve onlardan etkilenerek 20. yüzyılda kent sorunlarına cevap bulabilmek için Le Corbusier ve Wright gibi isimlerin ürettikleri fikirler önemli referanslar oluşturmaktadır (Curtis 1996).

Bu yazının amacı ise alıştığımız örneklerin dışında kalmaya çalışarak, 1516'da Thomas More tarafından yazılan *Ütopya* adlı eserin ortaya konduğu bir zamanda, onun düşünceleri paralelinde başka bir Avrupa kentinde, More'un eseri yazmasından kısa bir süre sonra 1521 yılında inşa edilen ve bugün hala kullanılmakta olan gerçekleşmiş ve yaşamakta olan bir ütopya üzerine odaklanmaktadır. Yazı, temelde, More'un 16. yüzyıl Londra'sına bakarak yazdığı ideal sosyal düzen ve ideal kent düşünceleri ile aynı dönemde bir başka ütöpik yerleşmenin ve sosyal düzenin hayata geçmesini sağlayan Augsburg'lu sermayedar Jacob Fugger'ın idealeri ve uygulaması arasındaki paralellikleri ve farklılıkları ortaya koyacaktır. Böylece, bu iki ideal kent düşüncesini birlikte anlamaya çalışan bir okuma eşliğinde dönemin ütopya kavrayışı Fuggerei yerleşimi üzerinden tartışılacaktır¹.

¹ Thomas More ve Jacob Fugger'ın tanışıp tanışmadığını, ya da her hangi bir ilişkileri olup olmadığını gösteren bir kaynağa rastlanmamıştır. Ancak, çeşitli kanallar üzerinden Fugger'ın More'un *Ütopya*'sı gibi diğer eserleriyle de tanışması ihtimali vardır. 'The Fugger Library' olarak anılan ve Jacob Fugger öldükten sonra kuzenleri tarafından da devam ettirilen kütüphane Münih, Viyana, Heidelberg ve Gran şehirlerindeki kütüphanelere bir çekirdek oluşturacak özelliktedir. Burası, pahalı kitaplar ve elyazmalarının olduğu önemli bir kütüphanedir. Sadece kitaba değil sanata ve mimarlığa da düşkün olan Jacob Fugger'ın bu dönemde *Ütopya* gibi önemli bir eseri okumuş ve elde etmiş olması olasıdır (Strieder 1931: s.22-23). Jakob Fugger'ın kuzeni olan Anton Fugger'ın ise Thomas More'un yakın arkadaşı olan Erasmus ile yazışmaları bulunmaktadır. Jacob Fugger, Erasmus'un Augsburg'a yerleşmesi yönünde Anton Johann Koler'e mektuplar göndermiştir

16. Yüzyılda Augsburg'lu Bir Tüccar

Bir Rönesans dönemi tüccarı olarak Jakop Fugger (1459-1525) bankerdir ve aynı zamanda da madencilik endüstrisi işletmeciliği yapan Fugger Ailesi'nin önemli bir ismidir. İş ortaklıkları Avrupa sınırlarının dışına taşmış olan Fugger Şirketi Hindistan, Güney Amerika ve Afrika'ya ulaşabilen geniş bir iş hacmine sahiptir. Almanya, İspanya, Portekiz, İngiltere ve Macaristan İmparatorluklarından, Floransa'daki Medici Ailesi'ne kadar değişen önemli müşterilere sahiptir. 1546 yılında özellikle Jakob Fugger'ın şirketin başında olduğu dönemde, aile ekonomik anlamda en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Fugger'ın yaşadığı şehir Augsburg ise 16.yüzyıl Avrupa'sının en dinamik şehirlerinden biridir. Ortaçağ sonrasında ekonomik düşüşün tersine Augsburg çeşitli sebeplerle refah ve zenginliğin merkezi olmayı başarmıştır. 15. ve 16. yüzyıllarda Augsburg şehrinde madencilik endüstrisinin gelişmesi de diğer Avrupa kentlerine göre bu kentin avantajlı konuma geçmesini sağlamıştır. Augsburg'un tarihsel olarak refah içinde olduğu bu yıllar, Fugger Ailesinin de yaradılışlarından gelen ticaret becerisi ile birleşmiş Fugger'ın bu gelişmeden fazlasıyla yararlanmasını sağlamıştır. Böylece, aile bu dönemde önemli bir servet birikiminin odağı olmayı başarmıştır (Miskimin 1977: s.164).

Augsburg'un politika ve sanat alanlarında öne çıktığı dönem gümüş mevduatın keşfedilmesi, Fugger Ailesinin ticari bankacılık hanedanlığını kurması ve pekçok yaratıcı toplumsal girişime öncülük etmesi ile başlamıştır. Jakob Fugger, kilise ve Luther arasında arabuluculuk yapmış, 5. Charles'ın imparator seçilmesini finanse edecek kadar ekonomik anlamda iktidar sahibi olmuştur (Zuffi 2006: s.149).

Jacob Strieder'in kaleme aldığı "Zengin Jacob Fugger: Augsburg'lu Tüccar ve Banker, 1459-1525" isimli eserin başında Jakob Fugger'ın giri-

(Bietenholz 1965: s.67). Thomas More'un Ütopya'sının 2. bölümü kitabın yayınlanmasından (1516) kısa süre sonra Almanca'ya çevrilmiştir (Lindberg 1993: s.75).

şimciliğinin gelişimini anlamanın temel bilgisinin Ortaçağ loncalarının kooperatif ideallerinin tersine, Rönesans Avrupa'sında ortaya çıkan erken dönem Avrupa kapitalizminin izlerinde bulunduğunu belirtir. İtalyanların geliştirdiği Rasyonalist bireysel düşünceyi barındıran bu zihniyet Jacob Fugger'ı da oldukça etkilemiştir (Strieder 1931: s.1). İtalyanlardan edinilen bu tecrübe, sonrasında Avrupa ekonomisi ve ticaretinde bu defa onların lideri konumuna yükselmelerini sağlayacaktır.

Strieder'e göre Avrupa'daki kapitalist ruhun gelişim hikayesi maddi kültür ve ekonomik hayata hakim güçlü bireylerin ve sıradışı kişiliklerin ortaya çıkmasıyla birlikte gelişmiştir. Rönesans hareketinin yarattığı bireysellik ruhu, aynı zamanda modern dünyaya da işaret eden ekonomik bireysellik gelişmesini sağlamıştır. Bu önemli kişilikleri harekete geçiren en önemli güdü daha fazla sermaye ve ün olduğu kadar, bu girişimcilik ruhu ve her alanda yaratıcı bireyselliği öne çıkararak motivasyonlarıdır². İşte bu bağlamda, Jacob Fugger de bu anlayışın önemli bir temsilcisi olmuş ve tüm hayatı boyunca "kazanabildiğim kadar çok kazanmalıyım" ilkesiyle hareket etmiştir (Strieder 1931: s.10-12).

Bu dönemde, her ne kadar yeni bir kapitalist anlayış ortama hakimse de, Hristiyan birliğin ideallerine dayalı bir Ortaçağ ekonomi felsefesi de hüküm sürmeye devam etmektedir. Bu felsefe, sınırsız kazancı, özgür rekabeti, sadece girişimcinin kendi kararına bağlı yatırımını yasaklayan bir anlayıştır. Örneğin, bu anlayış, bireyin kendi sınıfı içinde daha fazla-

² Jacob Fugger, dönemin kapitalist girişimcilerinin ortak eğilimi olarak ekonomik alanda yaptığı yatırımlar kadar kültürel alanda da öncü olmaya çalışmıştır. Rönesans düşüncesi bu alanda da Fugger üzerindeki etkisini gösterir, dolayısıyla önemli bir kitap koleksiyoncusu olduğu kadar mimariye de düşkündür (Strieder 1931: s.23). Fugger, Almanya'nın Bavyera Bölgesi'nde ve Avrupa'nın çeşitli yerlerinde kiliseler ve konutlar inşa ederek sahip olduğu ünün varlığını güçlendirmiştir. Kendisi, Erken Rönesans hareketini Almanya'da başlatan önemli eserlerin hayata geçmesini sağlamıştır. Augsburg'daki St. Anna Şapeli bunlardan biridir. Jacob Fugger, dönemin önemli ressamı tarafından da resmedilmiştir. 1518 tarihli Albrecht Dürer'in ve 1509 tarihli Hans Holbein'in Fugger'a ait tabloları bunlardan bazılarıdır. Hans Holbein aynı zamanda Thomas More'un da çeşitli portrelerini yapmış, Ütopya'yı resimlendirmiştir (More 1999: s.19). Tüm bu bilgiler, Fugger ve More arasındaki ortaklıklara işaret etmektedir.

sını değil sadece temel ihtiyaçlarını karşılayacak kadar kazanmasını öngörmektedir (Strieder 1931: s.44). Bu ikili durumu ise Mumford bir başka açıdan değerlendirir. 14. yüzyıldan itibaren kilisenin mal mülk kazanma yolundaki eğilimlerini sahip olduğu manevi otoritenin zayıflaması olarak görmektedir. 'The City in History' adlı eserinde kilisenin zenginlere karşı gösterdiği toleransı, bu içten başlayan çürümenin kaynaklarından biri olarak gösterir ve buna örnek olarak verdiği en etkili isim ise banker Jakob Fugger'dır (Mumford 1991: s. 392).

Rönesans Ruhu ve *Utopia*

Bir Rönesans insanı ve savunucusu olan Thomas More³, *Utopia* adlı eserinde, içinde yaşadığı çağı sosyal ve politik koşulları açısından eleştirmekte idi. Paranın ve zenginliğin herşeyin ölçütü olduğundan, kuralsızca zenginleşmenin ve arazi kapatmanın yoksulluğu daha da arttıracığından söz etmektedir. More, *Utopia*'nın ikinci kitabında özellikle adalet ve doğruluk kavramları üzerinde durur. Hırsızların, yoksulların ve açgözlülüğü arttıran özel mülkiyetin olmadığı bir yerin hayalini kurar. Bu durumda, *Utopia*'da dinin görevi bir ahlak sistemi ve disiplin oluşturmaktır. Başkalarına karşı saygılı olmayı gerektiren, tembelliğe meydan vermeyen bir çalışma etiği öngörülmüştür. *Utopia* yazıldıktan sonra pekçok şeyin öncüsü olarak görülmüştür; sosyalizm, komünizm, sivil demokratik toplum, feodalizm ve kapitalizm arasındaki gerilimin açıklaması gibi. More ise *Utopia*'yı bir Hristiyan devlet modeli olarak öngörmemiştir. Buna karşılık, zenginliğin yoksullara da faydası olması gerektiğini, insanların her zaman bir toplum içinde var olduklarını ve o top-

³ Elizabeth Wordsworth, Thomas More'u kişilik olarak bir 'çelişkiler yığını' olarak tanımlar. Bu durum, More'un Reformasyona ve Rönesans'ın Hümanizma anlayışına yaklaşan inancıyla, koyu bir Katolik olarak dine ve kiliseye olan bağlılığı arasındaki çelişkiye işaret eder (More 1999: s.71). Benzer bir çelişkili durum Jacob Fugger'ın kişiliğinde de kendini gösterir. Fugger, bir yandan her alanda girişimci ruh özelliğini gösterirken, diğer yandan kilise ile olan ilişkisini her zaman önemsemiş ve güçlü kalmasını sağlamıştır (Strieder 1931)

luma fayda sağlamaları gerektiğini, bir zenginin zenginliğinden dolayı nefret edilmeden de yaşayabilmesinin gerektiğini söylemiştir (Lindberg 1993: s.74). More, *Utopia* düzeninin sadece yoksulların yararına olmadığını, zenginlerin de korkularından kurtularak mutlu olabileceklerini belirtmiştir. Dolayısıyla, More, ulusal servetin eşitçe bölüşülmesi, yoksulluk ile zenginlik arasında bir dengenin kurulması, genel anlamda adaletin sağlanması düşüncesinin peşindeydi.

Bir Katolik, reformist ve humanist düşüncenin ürünü olarak *Utopia*, More'un yaşadığı döneme ilişkin bir toplumsal eleştiriyi içermektedir. İlk Protestan ütopyası olarak bilinen 'Wolfaria' - insanların beraber mutlu yaşadıkları yer, Alman din bilimci Johann Eberlin von Günzburg'un 1521 yılında yazdığı eseridir. Tıpkı Thomas More'un *Ütopia*'sındaki Hythlodæus isimli gezgin anlatıcı gibi, Eberlin de eserinde gezgin Psitacus'u kullanır. Thomas More gibi o da politik ve sosyal yapıyı eleştirir. Hırsızların olmadığı, yoksulların kentin ortak hazinesinden nemalandığı bir şehir hayal eder. Bu aynı zamanda, bazı doğal kaynakların toplumun ortak malı olduğu, tarımın ve el emeğinin yüceltildiği bir devlettir (Lindberg 1993: s.75-6). Dolayısıyla, bu metin ve benzerleri, *Utopia* ile hemen hemen benzer zamanlarda türdeş metinlerin üretildiğini, bu düşüncenin Avrupa'nın çeşitli kentlerinde yansımalar bulduğunu gösterir.

Toplumsal yapıda kökten değişimler öneren ütopya genelinde gerçekleşmesi zor bir hayal olarak kabul edilir. Ütopyanın tüm kurumsal yapısıyla birlikte uygulanması pek mümkün görünmez. Zaten, Thomas More, *Ütopya* eserinde de bu imkansızlığı dile getirmiş, "şunu da saklayamayacağım ki, Ütopya devletinin birçok özelliklerini şehirlerimizde görmeyi isterdim. Bir umuttan çok bir dilektir bu" cümleleriyle eserini sonlandırmıştır. Buna karşılık, toplumun bütününde olmasa da daha küçük ölçeklerinde bu değişimlerin izleri görülebilir. Nitekim, Robert Owen'ın Indiana'daki 'New Harmony' girişimi, Charles Fourier'nin 'Phalange' uygulaması, Andre Godin'in Kuzey Fransa'daki 'Familistere' yerleşmesi, Ebenezer Howard'ın 'Garden City' teorisi, Ledoux'nun 'İdeal

City of Chauv' (Benevolo 1980) gibi kimisi başarısız uygulamalar olarak hayata geçmiş, kimisi de kendisinden sonraki uygulamalara ilham kaynağı olmuş ütopya örnekleridir.

Uğur Tanyeli, ütopyanın iki temel özelliğe sahip olduğunu, bunların da ütöplast bir vizyon ve ütöplast bir bilinç olarak sıralanabileceğini belirtmiştir. Bir başka değişle Tanyeli, toplumsal, kültürel, siyasi ve kentsel alanda mevcuttaki ile türdeş olmayan bir öneri ve bu önerinin gerçekleşmesine ilişkin kestirim yapabilecek bir bilinçten söz etmektedir (Tanyeli 1993, s:22). Fuggerei yerleşmesi de döneminin ütöplast vizyonunu içinde barındırırken bir yanda da More'un adalet kavramını hatırlatır. Fuggerei yerleşimi, yoksulların da ulusal refahtan faydalandıkları, geleceklerinin güvence altına alındığı, zenginlerin sadece yoksulları sömürmediği ama onlarla bu refahı paylaştıkları bir düzenin ispatı olarak idealize edilebilir. Fuggerei yerleşimi More'un eleştirdiği mevcut düzene adeta bir yanıt gibi durmaktadır⁴. Bugün hala işlerliğini koruyan bir hayırseverlik örneği olarak bu yerleşim yaklaşık 500 yıldır bu düzeni devam ettirmesi açısından da özel bir noktada bulunur.

Gerçekte, büyük zenginliklerle büyük yoksullukların yan yana olduğu bir dönem olarak 1500'lü yıllar zenginlik ve yoksulluk arasındaki uçurumu daha da keskinleştirmiştir (Lis & Soly 1981). Thomas Adam, hayırseverlik ve kent toplumu arasındaki ilişkiyi kaleme aldığı kitabında, kadınlardan, erkeklerden, Katolik, Protestan ve Yahudilerden oluşan hayırsever (philanthropist) grupların sosyal konut gibi kütüphane, müze, hastane gibi yapıları da organize ve finanse ettiklerinden, bu şekilde kent kültürünün temel elemanlarını oluşturduklarından bahseder. Bu kamusal kuruluşların varlığını iki temel düşünce ile ilişkilendirir. Birincisi, bu grupların, kent ile ilgili meselelerde sosyal, kültürel ve politik iktidarlarını korumak, kültürel alanda hegemonyalarını devam ettirmek

⁴ Strieder kitabında Fugger'ın Duke George of Saxony'ye yazdığı bir mektupta bir zengin olarak sevilmediğinden, oysa Tanrı'nın bir mükafatı olarak zenginleştiğinden ve bu uğurda kimsenin canını yakmadığından söz eder (Strieder 1931: s.171). Jacob Fugger, muhtemelen hayırseverlik işlerinin bir bakıma bu algının kırılması yönünde faydası olacağını düşünmüştür.

istemeleridir. İkincisi ise, benzer bir şekilde kentin yoksul kesimleri üzerindeki etkilerinin devamını sağlama isteğidir. Dolayısıyla, hayırseverlik, bir yandan da kentsel mekan üzerinde iktidar kurmanın bir aracı olarak görülmektedir (Adam 2009: s.89).

Mumford, ortaçağın ilk dönemlerinde birbiri ile organik bir ilişki içine giren ticaret ve dinin, örgütlenme biçimlerinin birbirine benzediğini, hatta gitgide kutsallığın dünyevileşmeye başladığını belirtir. Bu anlamda, Hristiyan kentinin gerçekleşmesi için ekonomik eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, insanların adaletli bir düzen içinde baskıdan uzak yaşamalarının sağlanması yolunda adımlar atılması gerekmektedir. Sadece cennette değil, yeryüzünde de merhamet ve adaletin kısmen de olsa gerçekleşebileceği fikri, hayırseverliğe dayalı etkinlerin hayata geçmesini sağlamıştır. Mumford'ın da belirttiği gibi ortaçağ kentinde yaşlılar, hastalar ve yoksullar için önceki dönemlere oranla çok daha fazla hayırseverlik teşebbüsleri gerçekleştirilmiştir (Mumford 1991: s.365).

Dolayısıyla, 1521 yılında "Fuggerei" adıyla ünlene yerleşimi de ortaçağın Rönesans ruhu ile birlikte şekillenen yeni durumu içinde, dinin ve Reformist hareketin kesişmesi sonucu gelişen yeni ekonomik ve sosyal yaşamın bir ürünü olarak değerlendirmek gerekir.

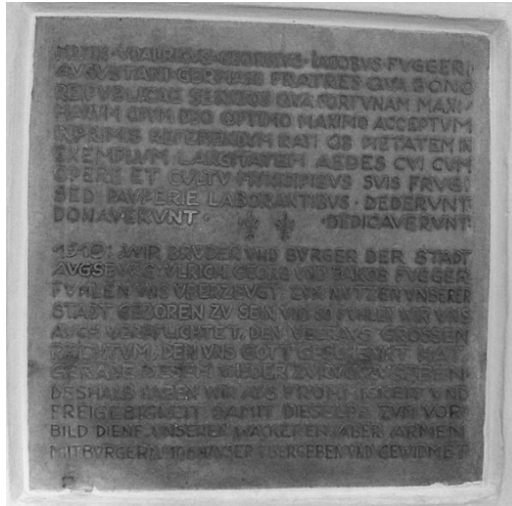
Fuggerei Yerleşiminde Düzen

Ortaçağ'dan beri Avrupa kentlerinin pek çoğunda konut yerleşmeleri var olmuşlardır. Bu anlamda, 1516'da Augsburg'da kurulan ve kendi türünde bir ilk deneme olan Fuggerei yerleşmesi bunların en ünlülerinden biri sayılabilir. Kentin coğrafi yapısına hakim olan Lech ve Wertach nehirlerinin uzantısı olan kanallar şehrin içinde süreklilik gösterir. Fuggerei yerleşimi de bu kanallardan birinin yanında yer alır (Figür 1). Yaklaşık 60 m²'lik ikiz konutlar, toplamda 53 apartman olarak inşa edilmiştir (Figür 2). 1973 sonrasında bu rakam 67'ye ulaşmıştır (Figür 3). Dairelerin amacı yoksul Katolik yurttaşların sembolik bir ücret karşılığında barınmalarını sağlamaktır. Kuruluşun harcamalarının sadece bir

kısmını karşılayan bu kiralara ek olarak Fugger'ın kuruluş sermayesi olarak ayırdığı para üzerinden elde edilen kâr ile yerleşimin tüm bakımı karşılanmaktadır (Adam 2009: s.51).

Figür 1. Fuggerei Yerleşimi

Figür 2. Yerleşimin Kuruluş Tarihine Ait Plaka

Figür 3. Yerleşim İçindeki Sokaklar

‘Kent içinde kent’ olarak da değerlendirilebilecek olan ve yoksulların barınmasını amaçlayan Fuggerei yerleşimi, çevresi yüksek duvarlarla çevrenmiş, üç giriş kapısı olan, korunaklı, içinde kendi yaşam kurallarını barındıran bir yerdir. Giriş kapıları üzerinde yer alan plakalarda Fuggerei Ailesi’nin sahip oldukları herşey için Tanrı’ya duydukları şükranları belirten yazılar bulunur. Hem mekansal hem de sosyal anlamda çevresinden kendini farklılaştıran bu yer, kurallarına uyulduğu sürece, içinde yaşanmasına izin verir. Bir yerleşim biriminin yıllık kirası, ilk kurulduğu yıldaki ile aynı olarak bugün de 0.88 Euro’dur. Yerleşimde mevcutta 150 kişinin yaşadığı, 140 apartman biriminin bulunduğu belirtiliyor (The Fuggerei 2010). Fugger Ailesine ve bu yerleşiminin kurucusuna günde üç kere kilisede dua etmek, Katolik olmak, yoksul ama borçlu olmamak, son iki yıldır Ausburg’da yaşamak bu yerleşimde ikamet

etme şartlarını oluşturur. Hala Fugger Ailesi mülkü olarak kullanılan yerleşim dünyadaki ilk sosyal konut olma iddiasını da devam ettiriyor.

Bu yerleşim, sekiz dar sokak ve bu sokaklara bakan bitişik düzende yanyana yerleştirilmiş iki katlı konut birimlerinden oluşmaktadır. Üç ana giriş kapısı üzerinde kurucu ailenin işaretini taşıyan armalar bulunur ve Fugger Ailesini hatırlatan pek çok sembol (Figür 4) yerleşimin duvarlarında, girişlerinde, meydanlarında yer alır. Benzer biçimde, bu alanın bir Katolik yerleşimi olduğunu anımsatan pek çok dini temsil de alan içinde yer alır (Figür 5), (Figür 6).

Figür 4. Jacob Fugger Büstü

Figür.5. Neue G. köşesinde Dini Temsil

Figür 6. Dini Temsil

Fuggerei içindeki yaşam biçimi, dinsel temaların gündelik hayattaki çokluğu, sade, gösterişsiz, bir yoksul barınağı olma özelliği ile manastır yaşantısını anımsatır. Hem mekansal hem de manevi olarak yerleşmenin karakteristiğini kuran bu özellik Thomas More'un *Ütopya'sı* ile de benzerlik gösterir. Manastırlardaki gibi *Utopia'da* da özel mülkiyet ve para yoktur. Herşey ortaktır ve bireysellikten çok toplumsal bir yaşam söz konusudur. Her ne kadar More, *Utopia'nın* toplumdan bütünüyle soyutlanmış olmasını öngörmemişse de coğrafi olarak belirli bir yere işaret etmemiş olması, *Utopia'nın* belirli bir uygarlığı temsil etmemesi, hatta bir ada olarak tahayyül edilmiş olması bile, Fuggerei'nin duvarlar arkasında geçen dışarıya kapalı yaşantısındaki toplumsal ve fiziksel izolasyonu çağrıştırır (More 1999: s.81). More, *Utopia'nın* ikinci bölümünde kentin mekansal olarak nasıl organize olduğunu, konutların, sokakların ve bahçelerin özelliklerini betimler.

Şehir çepeçevre yüksek ve kalın duvarlarla çevrilidir. Yer yer de kuleler ve kalelerle donatılmıştır. Surların üç yanında derin, geniş ama çitler, dikenli çalılarla dolu susuz hendekler vardır. Dördüncü yanındaki hendekse ırmağın kendisidir. Sokaklar ve meydanlar, hem ulaştırmayı kolaylaştıracak, hem de rüzgardan korunacak biçimde düzenlenmiştir. Evlerin rahatlığına diyecek yoktur, hepsi temiz ve güzeldir. Sokaklar boyunca, karşılıklı ve yanyana uzanırlar. Evlerin arkasında, geniş bahçeler vardır. Her evin bir kapısı sokağa, bir kapısı bahçeye açılır. ..Kilitler anahtarlar yoktur. İsteyen girebilir. Çünkü evde hiçbir şey özel değildir, ne varsa herkesin malıdır (More 1999: s.116).

Fuggerei yerleşimi de etrafının kanallarla çevrili olması, duvarlarla korunaklı bir yaşam alanı oluşturması, iç avluları, sokaklara dizilmiş sıra evleri ve bu evlerin arka bahçeleri ile kurduğu ilişki açısından *Utopia'daki* fiziksel yapılanma şeklini, içinde yaşayanların evlerin mal sahibi olmasına olanak verilmediği, herkesin eşit şartlar altında geçici olarak ikamet edebildiği yaşam düzeni açısından da *Utopia'daki* sosyal yapıyı anımsatır. Öte yandan, Fuggerei yerleşimi nasıl ki kurucusu Jakob Fugger'ın kişiliğinden ve buradaki yaşantının kuralı gereği bir Katolik

ütopyası olarak devam ettiyse, More'un *Utopia*'sı da çeşitli dinlerin bir arada yaşayabildiği bir devlet yapısına sahiptir.

Mumford, "The City in History" adlı eserinde 16. yüzyılda kentsel izdihamı hizaya sokma çabalarının kentin her bölümünü etkilediğini, en çok da yoksul konutu üzerinde bu etkinin gözlemlendiğini belirtir. Mumford, sürekli bakımsızlaşan ve küçülen işçi sınıfının yaşadığı konut alanlarına karşılık Fuggerei yerleşimini mimari olarak başarılı bulur. Buna karşılık, yine de yeterli miktarda açık alanlara sahip olmamasını ve bu küçülmenin etkilerinin o dönemdeki hayır işlerinde bile gözlemleniyor olmasını eleştirir (Mumford 1991, s.493). Bugünün yoksulluk şartları açısından değerlendirildiğinde ise yerleşim hiç de azımsanmayacak büyüklükte yaşam birimlerini, konutlara özel bahçeleri, herkesin kullanımına açık meydancıkları barındırır (Figür 7), (Figür 8). Yalın ve gösterişsiz bir mimari üslup alana bütünüyle hakimdir. Yapıların yerleşimdeki iç sokaklara bakan ön cepheleri yalın mimarisi ve birbirini tekrar eden giriş kapıları ve pencereleri ile, yan cepheleri ise dik çatılara eşlik eden ve kademelerle yükselen kalkan duvarlar ile karakterize olur. Yer yer cephelerde tekrar eden sarmaşıklar dolu yüzeylerle bütünleşmiş ve yapının mimari karakterinin bir parçası haline gelmiştir.

Figür 7. Konut Birimleri

Figür 8. Konutların Arka Bahçeleri

Bugün Fuggerei Yerleşiminin İşleyişi

Bugünkü durumu ile yerleşmede konut blokları dışında çeşitli kullanımlara karşılık gelen bir dizi yapı bulunmaktadır. Yerleşim alanında, Fugger ailesinin temsilcilerine hizmet veren bir komite binası bulunur. Savaş sonrası yenilenme sırasında diğer kuruluş ve gelirlerin de takip edildiği bir idare binası inşası söz konusu olmuştur. Tüm idari işler bu mekanda gerçekleşir. Komite binası, idare binası ve kilise yapısı birbirine bitişik bir şekilde girişin hemen yanında yer alır (Figür 9). Yerleşimin en önemli ortak kullanım alanlarından biri olan St. Marcus kilisesinin güney cephesi yönündeki köşesinde bir güneş saati bulunur (Figür 10). Kilisenin ön cephesinde, ailenin de şiarına uygun olarak "Zamanınızı en iyi şekilde değerlendirin" yazısının yer aldığı bir plaka yerleştirilmiştir. Öncesinde okul bugün ise papaz konutu olarak kullanılan bina ise 17. yüzyılda yerleşmeye eklenmiştir. 'Ahşap ev' (Holzhaus) olarak anılan yapı, geçmişte frengi ile mücadele amaçlı kullanılan bir tesistir. İlk olarak 1599 yılında ahşap, sonrasında 1744 yılında demir olarak inşa edilmiş olan ve yerleşmenin tam ortasında yer alan çeşme ise alana ücretsiz olarak su temin edilen ilk su rezervidir (Figür 11). Yerleşmenin çeşitli noktalarında bulunan tulumbarın kontrolü ve bakımı için 1715 sonrasında

bir memur atanmıştır (Figür 12). Yerleşim yerinde 1520’de kurulan küçük bir kütüphane ve tedavi mekanı içeren bir birim de bulunmaktadır.

Figür 9. Komite ve İdare Binaları

Figür 11. Çeşme

Figür 10. Güneş Saati

Figür 12. Su Tulumbası

İçindeki mevcut konutlardan ilk yapıldığı hali ile korunan birimlerden biri müze olarak işlev görmektedir. Fuggerei Ailesi ve Fuggerei yerleşmesinin tarihi görsel ve yazılı malzemeler aracılığı ile bu yapı içinde sergilenir. İlk yapıldığı dönemin mobilyalarını barındıran bir özgün konut örneği de ziyaretçiler için olduğu gibi korunmuştur. Diğer konutlar, bugünün gündelik yaşantısının gerektirdiği mekansal öğelerle, mobilyalarla ve alt yapı ile yeniden düzenlenmiştir. 2008’de, 2. Dünya Savaşı’nda hava baskınına karşı inşa edilmiş sığınaklardan biri ziyarete açılmış, “2. Dünya Savaşı’nda Fuggerei- Yıkım ve Yeniden İnşa” isimli serginin de bu alanda sunulması sağlanmıştır. Sergi, 2. Dünya Savaşı sırasında bombardıman altında kalan yerleşmeyi ve savaş sonrasında hem bu alanın hem de Augsburg şehrinin yeniden yapılanmasını anlatmaktadır.

Fuggerei yerleşimi bir yandan içinde ikamet edilen bir yer olarak yaşamaya devam ederken, bir yandan da müzeleşerek gündelik yaşamdan uzaklaşan ve ziyaretçiye sunulan bir nesne özelliği gösterir. Burası, diğer müze alanlarında olduğu gibi turistik nesnelerin, kitapların satıldığı satış birimi, bir kafe ve gerektiğinde resepsiyon ve küçük etkinliklerin düzenlenebildiği bira bahçesi gibi ticari alanları da içinde barındıran bir yerleşime dönüşmüştür.

Sonuç

Utopia’daki adaleti, toplumsal refahı, zenginliklerin yoksullarla paylaşımını öncelikli tutan anlayış, Fuggerei yerleşiminde somut bir örnek olarak karşımıza çıkar. More’un hayal ettiği bu ideal toplumsal yapı tam da bu düşüncenin ortaya atıldığı yıllarda kısmen de olsa Fuggerei yerleşiminde hayata geçmiştir. More’un Utopia’sı ile Fuggerei yerleşimini bir arada anlamaya çalışmak, 16. yüzyıl ekonomik ve sosyal yaşantısı, erken dönem kapitalist bilinç, Hristiyanlık ve Reformist anlayış, hayırseverliğin bir araç olarak işlerliği, yoksul konutlarının inşası gibi birbiri ile ilişkili bir dizi olguyu yan yana ele almayı gerektirmiştir. Bu yazıda amaç, elbette Utopia’nın Fuggerei örneğinde olduğu gibi birebir uygulamasını

görmeye çalışmak değildir, daha çok bir düşüncenin bulunduğu çağın koşulları altında çevresindeki yansımalarını anlamaya çalışmaktır. Dolaşısıyla, bu yazıda hedeflenen düşünce ülkelere ve farklı dillere yayılan Utopia gibi önemli bir eserin çağdaşları üzerinde olası etkilerine somut bir örnek üzerinden yaklaşmaya çalışmak olmuştur.

NOT: Metinde yer alan Figür 1 ve Figür 3 yazara ait olup, diğer fotoğraflar Gabriela & Bekir Demir Arşivi'nden alınmıştır. Kendilerine teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

- Adam, T. (2009). *Buying Respectability: Philanthropy and Urban Society in Transnational Perspective, 1840 to 1930s*. Bloomington, IN, USA: Indiana University Press.
- Benevolo, L. (1980). *The origins of modern town planning*. Mass.:The MIT Press.
- Bietenholz, P. G., & Deutscher, T. B. (1965). *Contemporaries of Erasmus: a biographical register of the Renaissance and Reformation, 1-3. Ciltler*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press.
- Curtis, W.J.R. (1996). *Modern Architecture since 1900*. London: Phaidon Press Limited.
- Lis, C., & Soly, H. (1981). *Poverty and Capitalism in Pre-Industrial Europe*. Brighton: The Harvester Press.
- Lindberg, Carter. (1993). *Beyond Charity: Reformation initiatives for the poor*. Minneapolis: Fortress Press.
- Miskimin, H.A. (1977). *The Economy of the later Renaissance Europe, 1460-1600*. Cambridge: Cambridge University Press.
- More, T. (1999). *Utopia*. (Günyol, V., Eyüboğlu, S., Urgan, M., Çeviren). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mumford, L. (1991). *The City in History*. London: Penguin Books.
- Strieder, J. (1931). *Jacob Fugger the Rich: Merchant and Banker of Augsburg, 1459-1525*. Washington: Beard Books.
- Tanyeli, U. (1993). Zihinsel Yapımız Ütopyaya Kapalı mı?. *İstanbul*, 5, 22-25.
- The Fuggerei. (2010). www.fugger.de'den erişilebilir.
- Zuffi, S. (Ed.). (2006). *European Art of the 16th Century (1st ed.)*. Los Angeles, California: Getty Publications.

Yrd. Doç. Dr. Ebru Yılmaz: İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümünde öğretim üyesi olarak görev almaktadır. 1995 yılında D.E.Ü. Mimarlık bölümünden mezun olmuş, 1998 ve 2004 yıllarında İ.Y.T.E. Mimarlık Bölümü'nde yüksek lisans ve doktora derecelerini tamamlamıştır. Halen aynı kurumda lisans ve lisansüstü programlarında ders vermektedir.

İletişim: İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Gülbahçe Köyü, 35430, Urla – İZMİR

E-mail: ebruyilmaz@iyte.edu.tr